Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis
2016, vol. 5 (2), 127–146

Magdalena Abu Gholeh
Uniwersytet Wrocławski

Denaturalizacja w kontekście prawa do obywatelstwa

Denaturalization in the context of right to citizenship

Streszczenie

Zgodnie z tytułem niniejszego artykułu jego głównym celem jest omówienie instytucji denaturalizacji we współczesnych ustawodawstwach. Pozbawianie obywatelstwa stanowi szczególnie ciekawe zagadnienie badawcze w kontekście idei prawa do obywatelstwa jako prawa człowieka. Choć istnieje ona już od kilkudziesięciu lat, to nadal brak powszechnej zgody państw na włączenie prawa do obywatelstwa do katalogu praw i wolności człowieka. Pomimo tego władza państwowa nie posiada pełnej swobody w kształtowaniu własnej regulacji dotyczącej nadawania i odbierania obywatelstwa, co wynika m.in. z zasad prawa międzynarodowego oraz umów o charakterze regionalnym.

Pierwsza część artykułu poświęcona została rozwojowi idei prawa do obywatelstwa i jego obecnej pozycji w prawie wewnętrznym oraz międzynarodowym. Pozostałe dwie części skupiają się natomiast na kwestii denaturalizacji, jej dopuszczalności oraz klasyfikacji. Ze względu na duże zróżnicowane regulacji krajowych w zakresie denaturalizacji zadecydowano o przedstawieniu najbardziej charakterystycznych z nich.

Słowa kluczowe

denaturalizacja, obywatelstwo, prawo do obywatelstwa, bezpaństwowość, prawa człowieka

Abstract

The main aim of this article is to present the denaturalization institution in different modern legal systems. Loss of citizenship should be considered in the context of right to citizenship. According to many sources right to citizenship should be counted among the human rights. Unfortunately, there is still no consensus between governments on this issue. However, it is worth mentioning that national authorities are limited in establishing nationality law, which arises mostly form international rules of law.

The first part of article is dedicated to the presentation of the idea of right to citizenship. It focuses mostly on current reflection of this right in international and domestic regulations. The following chapters describe acceptability and use of denaturalization. Because of high diversity of national laws, the author presented the most unusual ones.

Keywords

denaturalization, citizenship, right to citizenship, statelessness, human rights

1. Wstęp

W nauce prawa konstytucyjnego pojęcie obywatelstwa od zawsze zajmowało istotne miejsce. To na jego podstawie możliwe było określenie zakresu uprawnień władzy względem jednostki. Jednak wraz z rozwojem koncepcji praw i wolności człowieka obywatelstwo zyskało również nowe znaczenie. Stało się ono kryterium określającym zakres podmiotowy poszczególnych uprawnień jednostki, dzieląc je na tzw. prawa i wolności człowieka i obywatela.

W kontekście ochrony statusu jednostki przed niezgodną z prawem lub nadmierną ingerencją ze strony państwa istotny jest więc fakt posiadania obywatelstwa. Zdecydowana większość publikacji poświęconych temu zagadnieniu skupia się na procedurze nadawania go, pomijając tym samym możliwość odebrania go jednostce. Ze względu na istotę oraz potencjalne skutki takiego działania zostało ono częściowo uregulowane przez prawo międzynarodowe. Przyczyniło się to do wzajemnego oddziaływania na siebie regulacji z dwóch porządków prawnych.

Idea prawa do obywatelstwa jako prawa człowieka pojawiła się tuż po wojnie, jednak do dziś brak jest powszechnej zgody do co jego obowiązywania. Celem poniższej publikacji jest zebranie podstawowych informacji na temat denaturalizacji i jej rodzajów, na czele ze zdefiniowaniem tego pojęcia. Omówienie wspomnianej instytucji nie może odbyć się w oderwaniu od współczesnej praktyki państw, dlatego też duża część artykułu została poświęcona konkretnym regulacjom prawnym.

2. Obywatelstwo i prawo do obywatelstwa

Mimo tego, że samo pojęcie obywatelstwa znane jest już od czasów starożytnych, nadal ciężko jest sformułować jego zupełną i powszechnie akceptowalną definicję. Przedstawiciele doktryny często odnoszą się do interdyscyplinarnego charakteru omawianej instytucji. Adam Bodnar wyróżnia aż cztery płaszczyzny, w jakich należałoby rozpatrywać powyższe zagadnienie. Jest to płaszczyzna normatywna, socjologiczna, polityczna i psychologiczna[1]. Co oczywiste, z punktu widzenia niniejszego opracowania, najważniejszy będzie aspekt normatywny. Jednak nawet w trakcie analizy przepisów prawa możliwe będzie wskazanie licznych powiązań z innymi dyscyplinami naukowymi, a tym samym nawiązanie do pozostałych płaszczyzn wymienionych powyżej.

Jak zaznacza się w literaturze, wciąż aktualny jest spór doktrynalny co do istoty stosunku powstającego w ramach instytucji obywatelstwa. Z jednej strony może być on definiowany jako szczególna więź jednostki z państwem, a z drugiej jako szczególny

[1] A. Bodnar, *Obywatelstwo wielopoziomowe. Status jednostki w europejskiej przestrzeni konstytucyjnej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008, s. 23–24.

status tej jednostki. Spór ten wydaje się o tyle uzasadniony, iż sama instytucja winna być rozpatrywana na dwóch płaszczyznach – państwowej i międzynarodowej. Z tego też wynikają jej odmienne funkcje[2].

Wspomniany powyżej spór nadal znajduje swe odzwierciedlenie w polskiej literaturze przedmiotu. Zdaniem prof. B. Banaszaka obywatelstwo należy definiować jako „stosunek przynależności jednostki do państwa, z którego to stosunku wynikają skutki prawne, określone w prawie wewnętrznym danego państwa, a także prawa i obowiązki wspólne wszystkim osobom mającym to obywatelstwo […]"[3]. W opozycji do takiego rozumowania stoi natomiast pogląd wyrażony przez A. Bodnara, którego zdaniem na instytucję obywatelstwa składają się zwłaszcza „przepisy prawa pozytywnego, określające status jednostki jako członka wspólnoty politycznej"[4], a jej główną cechą jest równość wobec prawa tychże jednostek[5].

Warto jednocześnie zaznaczyć konieczność odróżnienia pojęcia obywatelstwa od przynależności państwowej. Pomimo że częściowo mogą być one ze sobą tożsame, a praktyka ustrojowa współczesnych państw zdaje się odchodzić od tego rozróżnienia, to rozróżnienie wciąż znajduje zastosowane chociażby w Stanach Zjednoczonych lub Wielkiej Brytanii[6].

W doktrynie prawa konstytucyjnego i międzynarodowego publicznego panuje powszechna zgoda co to tego, iż główna kompetencja w zakresie kształtowania instytucji obywatelstwa należy do władzy państwowej. Pogląd ten znalazł również swoje odzwierciedlenie w zasadzie sformułowanej przez Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w 1923 r. Zgodnie z nią państwa posiadają wyłączną kompetencję do określania zasad nabywania i posiadania swojego obywatelstwa. Jest ona niezależna nie tylko od przepisów prawa międzynarodowego, ale i od ustawodawstwa państw trzecich. Twierdzi się, że prawo do określania kręgu swoich obywateli jest tak silnie związanie z władzą suwerennego państwa, że trudno jest sobie wyobrazić odebranie go na rzecz innych podmiotów[7].

Rozwój prawa międzynarodowego oraz postępująca współpraca pomiędzy państwami wywarły wpływ na większość gałęzi prawa, w tym również na tę omawianą w niniejszym artykule. Stopniowe ograniczanie kompetencji państw następowało równolegle z rozwojem koncepcji praw człowieka, a w szczególności prawa do obywatelstwa.

---

[2] Szerzej na ten temat: D. Pudzianowska, *obywatelstwo w procesie zmian*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 34.

[3] B. Banaszak, *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych,* Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 134.

[4] A. Bodnar, *op. cit.*, s. 24.

[5] Zob. również K. Trzciński, *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Scholar, Warszawa 2006, s. 11–13, 237 i n.

[6] Zob. szerzej B. Banaszak, *op. cit.*, s. 133–134.

[7] D. Pudzianowska, *op. cit.*, s. 53 i n.

Punktem wyjścia do rozważań nad prawem do obywatelstwa była bez wątpienia Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Wypracowano ją w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, co niewątpliwie przyczyniło się do jej znaczenia i poszanowania na arenie międzynarodowej, pomimo braku mocy obowiązującej. Art. 15 Deklaracji stanowi, że każda jednostka ma prawo do obywatelstwa. Ponadto nikogo nie można arbitralnie pozbawiać jego obywatelstwa ani też prawa do jego zmiany[8]. Pomimo ogólnego charakteru powyższego przepisu była to jedna z pierwszych tak wyraźnych prób ograniczenia bezwzględnego prawa państw do regulowania tej materii[9].

Główną przyczyną sformułowania prawa z art. 15 była bezpaństwowość, która (szczególnie w okresie powojennym) stanowiła istotny problem prawny i społeczny. Sytuacja jednostek pozbawionych tej szczególnej więzi z państwem (a tym samym wynikającej z niej ochrony) zmusiła społeczność międzynarodową do przedsięwzięcia środków zmierzających do możliwie największego zredukowania liczby apatrydów.

Pomimo, zasygnalizowanego powyżej, niewiążącego charakteru Deklaracji jej postanowienia odcisnęły piętno na późniejszych aktach prawa krajowego i międzynarodowego. Zgodnie z założeniami jej twórców stała się ona podstawą dalszej aktywności prawotwórczej w zakresie praw człowieka. Właśnie dlatego twierdzi się, że z czasem zyskała ona tzw. pośrednią moc obowiązującą[10]. Zdecydowana większości praw i wolności skatalogowanych w akcie z 1948 r. została ujęta w prawnie wiążących postanowieniach Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka[11]. Niestety, nie uczyniono tego samego względem prawa do obywatelstwa. Można to tłumaczyć wyłącznie niechęcią państw do nałożenia na siebie dodatkowych obowiązków i ograniczeń w wykonywaniu przysługującego im władztwa[12]. Tym samym prawo do obywatelstwa pozostało dla jednostek wyłącznie hasłem, postulatem, które nie mogło tworzyć skutecznych gwarancji ochrony ani stanowić podstawy dochodzenia swoich uprawnień. Jednak z drugiej strony należy wyraźnie podkreślić, że to dzięki art. 15 prawo do obywatelstwa mogło zaistnieć w świadomości międzynarodowej i stopniowo pojawiać się w kolejnych aktach norma-

[8] Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html [dostęp: 14.11.2016], dalej: Deklaracja.

[9] J. Połatyńska, *Prawo do obywatelstwa jako prawo człowieka*, „Folia Iuridica. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego", Łódź 2010, s. 3, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3044/Polatynska_artykul_FI.pdf?sequence=1 [dostęp: 14.11.2016].

[10] M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 181.

[11] Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

[12] D. Pudzianowska, *op. cit.*, s. 203.

tywnych[13]. Pominięcie prawa w dokumentach powszechnych nie przeszkodziło jednak w akceptacji go przez organizacje regionalne.

Doskonałym przykładem rozwoju idei obywatelstwa jako prawa człowieka była Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 1969 r. W art. 20 zagwarantowała ona każdej osobie prawo do obywatelstwa, jego zmiany oraz wolność od samowolnego pozbawienia obywatelstwa[14]. Oprócz powtórzenia postanowień zawartych w dokumencie ONZ Konwencja rozszerzyła zakres przedmiotowy prawa o prawo do obywatelstwa państwa, na terenie którego doszło do narodzin, w przypadku braku posiadania innych obywatelstw. Pomimo że interamerykański system ochrony praw człowieka wymaga licznych reform i nadal nie jest tak skuteczny jak system europejski, warto zaznaczyć, że postanowienia Konwencji z San Jose przewidują znacznie szerszy zakres praw i wolności od przepisów zawartych w dokumentach uznawanych dziś na wzorcowe (np. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności)[15]. Do chwili obecnej pozostaje on jedynym aktem prawnie wiążącym, który wprost formułuje prawo do obywatelstwa wszystkich ludzi.

Pozostając w obszarze regionalnych systemów ochrony praw człowieka, wspomnieć trzeba również o akcie europejskim. Przyjęta w 1997 r. Europejska konwencja o obywatelstwie potwierdziła wyłączne prawo państw do kształtowania instytucji obywatelstwa. Istotnym novum było natomiast wyznaczenie granic tego uprawnienia. Na podstawie art. 4 państwa-strony obowiązały się do oparcia własnego ustawodawstwa m.in. na zasadach prawa do obywatelstwa, unikania bezpaństwowości oraz zakazu arbitralnego pozbawiania obywatelstwa[16]. Choć postanowienia wspomnianego aktu w jasny sposób nawiązują do koncepcji obywatelstwa jako prawa człowieka i starają się dostosować ją do realiów Starego Kontynentu, to istotną wadą tego aktu jest moc obowiązująca. Do dzisiaj został on ratyfikowany zaledwie przez 20 państw[17]. W trakcie rozwoju prawa do obywatelstwa stosunkowo szybko zwrócono uwagę na szczególną sytuację

[13] J. Jagielski, *Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim (kilka refleksji na kanwie nowej ustawy o obywatelstwie polskim)*, [w:] J. Supernat (red.), *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009, s. 222.

[14] Art. 20 Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka z 22 listopada 1969 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html [dostęp: 14.11.2016], dalej: Konwencja z San Jose.

[15] K. Complak, *Ochrona praw człowieka w Ameryce Łacińskiej*, [w:] B. Banaszak, K. Complak, R. Wieruszewski, A. Bisztyga, M. Jabłoński, K. Wójtowicz (red.), *System ochrony praw człowieka*, Wolters Kluwer, Kraków 2003, s. 293, 318–319.

[16] Art. 4 Europejskiej konwencji o obywatelstwie z dnia 6 listopada 1997 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/re/1997c.html#ODS [dostęp: 14.11.2016], dalej: Europejska konwencja o obywatelstwie.

[17] Polska podpisała dokument w 1999 r., jednak dotychczas go nie ratyfikowała. Chart of signatures and ratifications of Treaty 166, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166/signatures?p_auth=8JbyMuTX [dostęp: 14.11.2016]. Szerzej na ten temat: W. Czapliński, *Problematyka obywatelstwa w aktualnych pracach Rady Europy*, „Studia Europejskie" 1998, nr 2, s. 50–55, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/2-1998_Czaplinski.pdf [dostęp: 14.11.2016].

dzieci, która wymagała dodatkowego uregulowania. Państwa-strony Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych zadecydowały o zawężeniu zakresu podmiotowego i przedmiotowego prawa zawartego pierwotnie w Deklaracji. Na mocy art. 24 ust. 3 przyznano każdemu dziecku prawo do nabycia obywatelstwa. Stworzyło ono po stronie państwa obowiązek przyjęcia przepisów, które zapewniałyby każdemu dziecku urodzonemu na jego terytorium otrzymanie obywatelstwa. Powinność ta nie ogranicza się wyłącznie do odpowiedniego kształtowania prawa wewnętrznego, lecz także międzynarodowego. Wszakże z Paktu nie wynika obowiązek nadawania obywatelstwa wszystkim urodzonym w obrębie własnych granic, ale takie uregulowanie sytuacji dziecka, którego skutkiem będzie stworzenie „więzi" z jakimkolwiek z państw[18].

Do kolejnego rozszerzenia zakresu ochrony dzieci przed bezpaństwowością doszło na podstawie Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ[19]. Pomimo że gwarancje wynikające z art. 8 nie różnią się znacząco od wcześniejszych rozwiązań, dokument ten pełnił istotną rolę ze względu na swój szeroki zakres obowiązywania. Obecnie został on ratyfikowany przez 196 państw[20], co w opinii niektórych przedstawicieli nauki świadczy o przekształceniu się prawa do obywatelstwa dziecka w zasadę prawa międzynarodowego zwyczajowego[21].

Współczesne tendencje w prawie wewnętrznym i międzynarodowym pozwalają dostrzec, iż coraz większa liczba praw i wolności przyznawana jest jednostkom niezależnie od posiadanego obywatelstwa. Dąży się również do zapewnienia możliwie najszerszej ochrony bezpaństwowcom. Jednak mimo tego w zdecydowanej większości aktów odnajdziemy szerokie katalogi praw służące wyłącznie obywatelom i to właśnie z tego punktu widzenia zasadna byłaby powszechna akceptacja prawa do obywatelstwa jako prawa człowieka. W dobie, gdy za prawo człowieka uznawane jest chociażby prawo do Internetu czy prawo do środowiska naturalnego, trudno jest zrozumieć swoistą niechęć do dalszej walki z bezpaństwowością.

3. Denaturalizacja i jej dopuszczalność

Pojęcie denaturalizacji nadal rzadko pojawia się w polskiej literaturze prawniczej w omawianym kontekście, mimo to nie budzi ono większych wątpliwości wśród filologów. Jest ono zdefiniowane w słownikach języka polskiego i zwykle rozumie się przez nie

[18] D. Pudzianowska, *op. cit.*, s. 205.

[19] Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

[20] Status Of Ratification Interactive Dashboard. Convention on the Rights of the Child, http://indicators.ohchr.org/ [dostęp: 14.11.2016].

[21] D. Pudzianowska, *op. cit.*, s. 205.

czynność pozbawienia obywatelstwa[22]. Skupiając się wyłącznie na aspekcie językowym, należałoby natomiast odrzucić definiowanie denaturalizacji jako odwrotności naturalizacji. Takie rozumowanie mogłoby doprowadzić do wniosku, zgodnie z którym uznalibyśmy możliwość odbierania obywatelstwa wyłącznie osobom, które uzyskały je w drodze procedury naturalizacji, co stoi w sprzeczności z obecną praktyką prawodawczą. W opinii autorki za denaturalizację należy więc uznać wszelkie przewidziane prawem formy utraty dotychczas posiadanego obywatelstwa, niezależnie od formy jego nabycia.

Literatura przedmiotu zwykła klasyfikować formy denaturalizacji w obrębie dwóch grup – związanych z wolą jednostki i niezależnych od niej. Pierwsza z nich ogranicza się zwykle do metody polegającej na zrzeczeniu się obywatelstwa przez zainteresowaną osobę w postaci oświadczenia złożonego we właściwej formie. Jest to instytucja znana w polskim porządku prawnym i regulowana w art. 34 ust. 2 Konstytucji[23]. Konkretyzacja normy konstytucyjnej znajduje się natomiast w ustawie o obywatelstwie polskim. Zgodnie z jej art. 46 do skutecznego zrzeczenia się obywatelstwa polskiego konieczne jest uzyskanie zgody Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej[24]. Zgoda wyrażana jest w formie postanowienia, czego skutkiem jest utrata obywatelstwa po upływie 30 dni od dnia jego wydania[25]. Zgodnie z ustawą warunkiem wydania zgody przez głowę państwa jest spełnienie wymogów formalnych wyszczególnionych w art. 48 u.o.p. Ustawodawca zawarł wśród nich obowiązek dołączenia do wniosku dokumentu potwierdzającego posiadanie obywatelstwa innego państwa lub przyrzeczenie jego nadania[26]. Tym samym obywatel Polski nie może zrzec się obywatelstwa, jeżeli w wyniku tego działania stałby się bezpaństwowcem. Takie ukształtowanie polskich przepisów w sposób oczywisty wpisuje się w międzynarodową działalność zmierzającą do unikania bezpaństwowości.

Formy pozbawienia obywatelstwa uwzględniające wolę jednostki występujące w poszczególnych państwach charakteryzują się dużą jednorodnością. Główną różnicą, jaką można zidentyfikować pomiędzy nimi, jest konieczność uzyskania zgody właściwego organu krajowego. Podobnie jak w przypadku Polski jest ona wymagana w kilkunastu państwach europejskich, a jej uzyskanie w zdecydowanej większości przypadków uzależnione jest od posiadania innego obywatelstwa. Jednak poszczególne ustawodawstwa wprowadzają również dodatkowe przesłanki, które zwykle dotyczą trwających postępowań sądowych w sprawach karnych, służby publicznej lub odbytej obowiązkowej służby wojskowej (o czym szerzej w 4 części artykułu)[27].

---

[22] M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1, PWN, Warszawa 1998, s. 355.

[23] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

[24] Art. 46 ustawy o obywatelstwie polskim z dnia 2 kwietnia 2009 r., Dz. U. z 2012 r., poz. 161, dalej u.o.p.

[25] Art. 51 u.o.p.

[26] Art. 48 ust. 4 pkt 3 u.o.p.

[27] EUDO CITIZENSHIP, *Global Database on Modes of Loss of Citizenship*, http://eudo-citizenship.eu/databases/modes-of-loss [dostęp: 23.11.2016].

Jednak z drugiej strony można odnaleźć państwa, w których zrzeczenie się obywatelstwa następuje włącznie na drodze oświadczenia jednostki. Tego typu wnioski podlegają zwykle rejestracji, co wiąże się z koniecznością spełnienia przesłanek ustawowych. Ich analiza wykazuje bardzo duże podobieństwo do tych wymaganych przy uzyskiwaniu zgody na zrzeczenie się obywatelstwa. Tym samym w praktyce procedura ta może okazać się zbliżona do procedury w państwach stosujących pierwszy z opisywanych modeli. Wśród przesłanek koniecznych do rejestracji wniosku można odnaleźć m.in. posiadanie innego obywatelstwa czy długotrwałe zamieszkiwanie poza terytorium państwa. Mimo to niektóre z państw nie wprowadziły żadnych dodatkowych kryteriów w tym zakresie, co sprawia, że każdy może zrezygnować z dotychczas posiadanego obywatelstwa, nawet jeżeli miałoby prowadzić to do bezpaństwowości. Co ciekawe, takie rozwiązania stosowane są głównie w państwach Ameryki Południowej[28].

Warto również zaznaczyć, że część ustawodawstw zwiera klauzulę wyłączającą zastosowanie przepisów o zrzeczeniu się obywatelstwa na czas wojny. Ma to uniemożliwić unikanie służby wojskowej lub odpowiedzialności karnej w tym szczególnym dla państwa okresie[29].

Należy pamiętać, iż na podstawie art. 8 Europejskiej konwencji o obywatelstwie, państwo ma obowiązek stworzenia skutecznych procedur umożliwiających zrzeczenie się obywatelstwa (jeżeli nie będzie prowadziło to do bezpaństwowości). Zgodnie z jej postanowieniami państwo-strona może przewidzieć dodatkowe przesłanki (np. stałe przebywanie na terytorium państwa obcego), jednak co do zasady nie powinno utrudniać jednostce realizacji jej celu[30].

Powracając do głównego podziału metod denaturalizacji, formy niezależne od woli jednostki cechują się zdecydowanie większym zróżnicowaniem. Opracowanie przygotowane przez Europejski Instytut Uniwersytecki pozwoliło na wyróżnienie kilku podstawowych przyczyn odebrania obywatelstwa. Należy do nich zaliczyć m.in. stałe przebywanie poza terytorium państwa, oszustwo podczas procedury naturalizacji, dobrowolną służbę wojskową na rzecz obcego państwa lub inne formy służby publicznej, działania

[28] M.in. Kolumbia, Ekwador, Paragwaj, Peru. Kolejno: art. 23–24 Ley 43 de 1993 (modificada por la Ley 962 de 2005), http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=COL_Ley%2043_1993_as%20amended%20by%20Ley%20962_2005_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 30.11.2016], art. 8 Constitucion de 2008 República del Ecuador, http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html [dostęp: 30.11.2016], art. 147 Constitución Política de 1992 República de Paraguay, http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Paraguay/para1992.html [dostęp: 30.11.2016], art. 7 Ley de Nacionalidad, Ley No 26574, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=PERU_Ley%2026574.pdf [dostęp: 30.11.2016].

[29] Regulacja taka obowiązuje m.in. na Malcie – art. 13 Att dwar iċ-Ċittadinanza Maltija, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=MAL_Citizenship%20act_consolidated%20version%20Act%20XV%202013_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 30.11.2016].

[30] Art. 8 Europejskiej konwencji o obywatelstwie.

poważnie szkodzące dobru państwa oraz przyczyny związane z więzami rodzinnymi[31]. Co oczywiste, analiza prawnoporównawcza tak wielu odrębnych systemów prawnych musiała wykazać instytucje charakterystyczne wyłącznie dla pojedynczych państw, dlatego też powyższy katalog nie ma charakteru zamkniętego[32].

Długotrwałe przebywanie na terenie państwa trzeciego może stać się przesłanką utraty obywatelstwa w kilkunastu krajach. W zależności od regulacji szczegółowych denaturalizacja następuje *ex lege* lub na podstawie decyzji właściwych organów. W przypadku pozbawienia obywatelstwa z mocy prawa następuje to wraz z upływem czasu przewidzianego w ustawie. Kryterium czasu ujmowane jest w dwojaki sposób: poprzez wskazanie określonego przedziału czasu, w trakcie którego obywatel stale przebywał poza krajem (zwykle jest to okres od 3 do 10 lat), lub poprzez wskazanie wieku, przed upływem którego konieczne jest (chociaż czasowe) przebywanie na terytorium danego państwa (zwykle granica wieku stanowi 19–22. rok życia). W przypadku obliczania czasu, jaki obywatel spędził w państwie trzecim, zwykle nie uwzględnia się okresów pełnienia służby na rzecz państwa lub organizacji międzynarodowych. Połowa analizowanych przypadków wykazała, iż przepisy różnicują sytuację obywateli ze względu na sposób nabycia przez nich obywatelstwa. Oznacza to, że jego odebranie będzie możliwe tylko w stosunku do osób, które nabyły obywatelstwo w drodze naturalizacji, a tzw. obywatele z urodzenia nie poniosą żadnych konsekwencji identycznego zachowania[33].

W przypadku państw europejskich powyżej omówiona instytucja ma najszersze zastosowanie pośród państw nordyckich, gdyż występuje w Dani, Norwegii, Finlandii, Szwecji i Islandii.

Oszustwo w trakcie procedury naturalizacji, które przyczyniło się do nabycia obywatelstwa, uznawane jest za szczególną sytuację, która ze względu na swoją wagę może stać się podstawą denaturalizacji. Przez oszustwo rozumieć można m.in. posługiwanie się fałszywymi dokumentami, zatajenie istotnych informacji, użycie groźby lub dopuszczenie się korupcji. W zależności od konstrukcji przepisów prawa proceduralnego danego państwa możemy mieć do czynienia z odebraniem obywatelstwa lub jego anulowa-

[31] G. de Groot, M. Vink, I. Honohan, *Loss of Citizenship*, „EUDO CITIZENSHIP Policy Brief" 2010, No. 3, s. 2–3, http://eudo-citizenship.eu/docs/policy_brief_loss.pdf [dostęp: 23.11.2016].

[32] Denaturalizacja jako sankcja karna za najcięższe przestępstwa nie jest traktowana jako odrębna przesłanka w ramach przytoczonego powyżej katalogu. Należy jednak podkreślić, iż w większości omawianych przypadków pozbawienie obywatelstwa *de facto* stanowić będzie karę za popełnienie prawnie niedozwolonego czynu. Dopuszczalność stosowania denaturalizacji jako sankcji karnej jest od wielu lat przedmiotem debaty teoretyków i praktyków prawa. Dyskusja ta zyskała szczególne znaczenie w Stanach Zjednoczonych, zwłaszcza na kanwie orzeczeń Federalnego Sądu Najwyższego z połowy XX w. Jednakże ze względu na ograniczenia niniejszego artykułu zagadnienie to nie zostanie szerzej omówione. Zob. więcej P. Spiro, *Report on Citizenship Law: United States of America,* „EUDO Citizenship Observatory", Włochy 2015, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/36498/EUDO_CIT_CR_2015_13_USA.pdf?sequence=1 [dostęp: 30.11.2016].

[33] G. de Groot, M. Vink, I. Honohan, *op. cit.*, s. 2 i n.

niem. W przypadku drugiego rozwiązania decyzja właściwego organu odniesie skutek *ex tunc*. Tym samym uznaje się, że osoba ta nigdy nie posiadała danego obywatelstwa. Co oczywiste, ta forma denaturalizacji będzie miała zastosowanie wyłącznie do osób, które nabyły obywatelstwo w sposób wtórny.

Zasadność odbierania obywatelstwa nadanego wskutek oszustwa wnioskodawcy została potwierdzona w orzeczeniu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie *Janko Rottman przeciwko Freistaat Bayern*[34]. Podkreślono jednocześnie, że konieczne jest zachowanie zasady proporcjonalności co do konsekwencji, jakie spowoduje to dla jednostki. Zdaniem Trybunału: „[…] decyzja w sprawie cofnięcia nadania obywatelstwa z uwagi na dopuszczenie się podstępnych zabiegów odpowiada względom interesu ogólnego. […] państwo członkowskie ma prawo chronić szczególny stosunek solidarności i lojalności pomiędzy tym państwem a jego obywatelami oraz wzajemność praw i obowiązków leżących u podstaw więzi obywatelstwa[35]".

Warto zaznaczyć, że w większości państw denaturalizacja może zostać dokonana niezależnie od tego, czy przyczyni się do bezpaństwowości jednostki[36]. Jedyne ograniczenie występujące w tym zakresie, jakie wdrożono w części państw, to ograniczenie czasowe. Po upływie wskazanego prawem czasu niemożliwe jest odebranie obywatelstwa, nawet jeżeli udowodniono oszustwo, co w pewnym stopniu ma czynić zadość zasadzie pewności prawa[37].

Kolejną z przesłanek uzasadniających denaturalizację jest dobrowolna służba wojskowa na rzecz obcego państwa lub inna forma służby publicznej. Pomimo że czynna służba w wojsku państwa trzeciego od setek lat uznawana była za zdradę, współcześnie nie jest ona najczęstszą podstawą odebrania obywatelstwa. Obecnie przepisy tego typu można odnaleźć w ok. 20 państwach Europy i Ameryki. W niektórych krajach wprowadzono ograniczenia, na podstawie których wyłącznie służba w armiach wrogich państw stanowi podstawę denaturalizacji (np. Holandia, Kanada, Cypr). Innym rozwiązaniem mającym zastosowanie jest penalizowanie służby na rzecz obcego państwa w przypadku uchybienia obowiązkowi uzyskania odpowiedniego zezwolenia (np. Estonia, Niemcy, Turcja).

Podobnie jak w przypadku poprzednio omawianych przesłanek, istnieje duże zróżnicowanie pomiędzy ustawodawstwami poszczególnych państw co do możliwości denaturalizacji skutkujących bezpaństwowością oraz co do odebrania obywatelstwa pierwotnego i wtórnego.

---

[34] Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie *Janko Rottman przeciwko Freistaat Bayern*, C-135/08.

[35] *Ibidem.*

[36] G. de Groot, M. Vink, I. Honohan, *op. cit.*, s. 3.

[37] EUDO CITIZENSHIP, *Global…*

Państwa penalizują jednak nie tylko służbę wojskową swoich obywateli, ale także inne formy służby publicznej na rzecz państw obcych. Zwykle służba ta może skutkować denaturalizacją tylko w sytuacji, gdy szkodziła państwu pochodzenia lub wiązała się z ujawnieniem poufnych informacji. Większość przepisów zakłada, że odebranie obywatelstwa powinno zostać poprzedzone wezwaniem do rezygnacji z pełnionej funkcji. Dopiero niezastosowanie się do wezwania w określonym terminie stanowi przesłankę uzasadniającą denaturalizację (np. Francja, Włochy)[38].

Działania poważnie szkodzące dobru państwa również mogą stanowić podstawę odebrania obywatelstwa. I choć wiążą się one w dużej mierze z poprzednio omawianymi przesłankami, to należy je traktować jako pojęcie o szerszym zakresie przedmiotowym. Często za takie zachowania uznaje się uchybienie podstawowym obowiązkom obywatelskim lub dopuszczenie się przestępstwa przeciwko państwu. Niektóre akty prawne charakteryzują się jeszcze większym poziomem ogólności i odnoszą się wyłącznie do zachowań godzących w interesy państwa (np. Brazylia). W literaturze z jednej strony zwraca się uwagę nie tylko na nieostrość zwrotów zawartych w przepisach, ale i na dużą dowolność w ich stosowaniu. Jednak z drugiej strony podkreśla się, że stosunkowo rzadko dochodzi do denaturalizacji na ich podstawie[39].

W niniejszych rozważaniach należy zwrócić uwagę na szczególne znaczenie tych przepisów w kontekście wzmożonej aktywności terrorystycznej w ostatnim czasie. Ze względu na niedawne wydarzenia w Europie, w trakcie których to obywatele dokonywali zamachów w swoich krajach, na nowo rozgorzała dyskusja co do możliwości ich denaturalizacji. Przyczyniła się ona do powstania kilku projektów ustaw zwiększających uprawnienia władzy w tym zakresie. Należy jednak zaznaczyć, iż nadal budzą one duże wątpliwości i kontrowersje[40].

Ostatnia skatalogowana podstawa denaturalizacji związana jest z sytuacją rodzinną obywatela. Jest to prawdopodobnie najbardziej zróżnicowana grupa przesłanek uwzględniająca kilka różnych sytuacji dotyczących samego obywatela lub jego bliskich. Za pierwszą z nich uważa się utratę więzi rodzinnych. Łączy się ona z adopcją dziecka przez obywateli obcych państw lub zaprzeczeniem dotychczasowego macierzyństwa lub ojcostwa. Skutkiem tych zdarzeń jest utrata faktycznej więzi dziecka z krajem pocho-

[38] Art. 12 Act No. 91/92 (L. 5 febbraio 1992, n. 91, as amended by Act No. 94/2009), http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=IT_Legge%2091_1992Am2009.pdf [dostęp: 30.11.2016] oraz art. 23 Code civil, https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=9B1F794517EEE99A5CE0A10BD1CE0D0F.tpdjo13v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20120403 [dostęp: 30.11.2016].

[39] G. de Groot, M. Vink, I. Honohan, *op. cit.*, s. 3.

[40] Zob. więcej, *A law to strip dual-citizen terrorists of French nationality moves a step forward*, „The Economist", http://www.economist.com/news/europe/21692951-conflict-still-rages-over-proposal-seems-single-out-french-arab-or-north-african [dostęp: 23.11.2016] oraz *Grounds for Concern. Belgium's Counterterror Responses to the Paris and Brussels Attacks,* Human Rights Watch, https://www.hrw.org/report/2016/11/03/grounds-concern/belgiums-counterterror-responses-paris-and-brussels-attacks [dostęp: 23.11.2016].

dzenia. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku część regulacji uzależnia możliwość denaturalizacji od wieku dziecka, w jakim doszło do wydarzenia uzasadniającego odebranie obywatelstwa. Rozwiązanie to jest stosunkowo rzadko spotykane, a w Europie znajduje zastosowanie wyłącznie w kilku państwach[41].

Inną przesłanką związaną z sytuacją rodzinną jest denaturalizacja dziecka wskutek utraty obywatelstwa przez rodziców. Sytuacja ta jest dopuszczalna chociażby ze względu na postanowienia Europejskiej konwencji o obywatelstwie, która w art. 7 ust. 2 stanowi, że: „Państwo Strona może przewidzieć utratę jego obywatelstwa przez dzieci, których rodzice utracą to obywatelstwo, z wyjątkiem przypadków określonych w ust. l pkt. c oraz d. Jednakże dzieci nie tracą tego obywatelstwa, jeżeli co najmniej jedno z rodziców zachowa to obywatelstwo"[42]. Wyłączenie zawarte w przepisie odnosi się do pozbawienia obywatelstwa w przypadku dobrowolnej służby wojskowej w obcym państwie oraz postępowania poważnie szkodzącego interesom państwa. Pomimo dopuszczalności takiego rozwiązania z punktu widzenia prawnomiędzynardowego zaledwie kilka państw europejskich zdecydowało się na przyjęcie odpowiednich regulacji. Można wśród nich wymienić Austrię, Belgię, Danię, Finlandię, Niemcy czy Grecję. Niektóre ustawodawstwa uzależniają odebranie obywatelstwa dziecku od przyczyny denaturalizacji rodzica, co przekłada się na znaczne zredukowanie liczby denaturalizacji wśród dzieci.

Jak zasygnalizowano wcześniej, praktyka państw w kwestii denaturalizacji swoich obywateli jest niezwykle różnorodna, stąd też niemożliwe jest sklasyfikowanie wszystkich (aktualnie obowiązujących i już derogowanych) prawnie dostępnych metod. Omawiany powyżej katalog należałoby jednak uzupełnić o jeszcze jedną przesłankę, którą wyrażono również w Europejskiej konwencji o obywatelstwie – dobrowolne nabycie obcego obywatelstwa. Zagadnienie to jest ściśle powiązane z kwestią dopuszczalności wielokrotnego obywatelstwa. Pomimo współczesnej tendencji zmierzającej do powszechnego akceptowania posiadania kilku obywatelstw nadal można odnaleźć państwa stojące w opozycji do takiego poglądu[43]. Nabycie obywatelstwa państwa trzeciego skutkuje denaturalizacją m.in. w Austrii[44], Estonii[45] czy na Słowacji[46]. Należy jednak zauwa-

[41] Adopcja jako podstawa denaturalizacji stosowana jest m.in. w Albanii, Belgii, Niemczech, Grecji, Lichtensteinie, Litwie, Holandii, Rumunii i Szwajcarii. Natomiast zaprzeczenie rodzicielstwa w Belgii, Finlandii, Niemczech, Luksemburgu, Holandii, Norwegii i Szwajcarii. Za: EUDO CITIZENSHIP, *Global...*

[42] Art. 7 ust. 2 Europejskiej konwencji o obywatelstwie.

[43] Zob. więcej: D. Pudzianowska, *op. cit.*, s. 106–152.

[44] Art. 27, 28 Staatsbürgerschaftsgesetz 1985, http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10005579 [dostęp:24.11.2016].

[45] Art. 29 Kodakondsuse seadus vastu võetud 19.01.1995, RT I 1995, 12, 122, https://www.riigiteataja.ee/akt/102072012004?leiaKehtiv [dostęp: 24.11.2016].

[46] § 9 (1) Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom občianstve Slovenskej republiky, Predpis č. 40/1993, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=SLK%20Act%2040_1993_Original%20Language_CONSOLIDATED%20VERSION_as%20last%20amended%20by%20Act%20250_2010.pdf [dostęp; 24.11.2016].

żyć, iż w ostatnich latach zmalała liczba państw europejskich przewidujących tak daleko idące skutki z nabyciem obcego obywatelstwa. W 2014 r. odpowiedniej nowelizacji dokonano w Czechach, a rok później w Danii[47], tym samym dopuszczając możliwość łączenia tych obywatelstw z innymi, nabytymi na podstawie prawa obcego.

4. Denaturalizacja we współczesnych ustawodawstwach

Omówione w poprzedniej części formy denaturalizacji występują w zdecydowanej większości współczesnych państw. Jednak tradycje prawne, sytuacja geopolityczna oraz uwarunkowania innego typu przyczyniły się do powstawania unikalnych instytucji prawnych. Choć czerpią one z powszechnie występujących wzorców, to warto dokładniej omówić niektóre z nich, by dostrzec, jak daleko sięga autonomia państw w tej dziedzinie prawa.

Konstrukcja prawna zrzeczenia się obywatelstwa w polskim porządku prawnym należy do stosunkowo liberalnych, gdyż nie przewiduje licznych wymogów dla wnioskodawcy. W opozycji to takiego rozwiązania można postawić regulację chorwacką zawierającą dwie formy dobrowolnej denaturalizacji – oświadczenie oraz wniosek. W pierwszym przypadku do złożenia rezygnacji uprawniony jest pełnoletni obywatel Chorwacji posiadający obce obywatelstwo oraz stałe miejsce zamieszkania za granicą[48]. Zdecydowanie więcej wymagań postawiono w przypadku drugiej procedury wiążącej się z koniecznością uzyskania zgody właściwego organu. Wnioskodawca musi wskazać, iż poza chorwackim obywatelstwem posiada również obywatelstwo innego państwa. Nie ma natomiast obowiązku wykazywania domicylu poza terytorium Chorwacji. W trakcie procedury denaturalizacji wnioskodawca udowadnia wypełnienie wszelkich obowiązków dotyczących służby wojskowej. Wydanie zgody warunkowane jest uregulowaniem dotychczasowych zobowiązań podatkowych oraz zobowiązań o innym charakterze względem organów władzy państwowej. Podobne znaczenie ma spełnienie obowiązków względem współmałżonka i dzieci, które będą nadal zamieszkiwać na terenie państwa. Pozytywne rozpatrzenie wniosku nie jest dopuszczalne w przypadku osób, którym postawiono zarzuty w postępowaniu karnym (do czasu jego zakończenia) oraz osób aktualnie odbywających karę pozbawienia wolności[49].

Nietypowe rozwiązanie w kwestii zrzeczenia się obywatelstwa przyjęto również w ustawodawstwie niemieckim. Zgodnie z art. 22 ustawy szczególnej zgoda na denatu-

[47] EUDO CITIZENSHIP, *Global...*

[48] Art. 21 Zakon o hrvatskom državljanstvu, 224-02/11-01/02, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=CRO%20Law%20on%20croatian%20Citizenship_consolidated%20version%204%20Nov%202011%20%28original%20language%29.pdf [dostęp: 25.11.2016].

[49] Art. 18 Zakon o hrvatskom...

ralizację nie może zostać udzielona urzędnikom, sędziom, żołnierzom oraz innym osobom pełniącym funkcje publiczne w czasie trwania ich służby. Wyjątek od tej zasady dotyczy wyłącznie osób pełniących funkcje o charakterze honorowym[50].

Denaturalizacja niewymagająca zgody obywatela może zostać spowodowana m.in. przez długotrwałe przebywanie poza terytorium danego państwa. Jak zauważono w poprzednim rozdziale, okresy wskazywane w regulacjach krajowych znacznie się od siebie różną. Warto jednak zaznaczyć, że niektóre ustawy wiążą odmienne skutki prawne z przebywaniem na terytorium konkretnych państw. Zwykle spowodowane jest to członkostwem w tej samej organizacji międzynarodowej, bliskimi stosunkami politycznymi lub uwarunkowaniami historycznymi. Za przykład może posłużyć tu m.in. regulacja fińska. Zgodnie z nią 22-letni obywatel, który nigdy nie zamieszkiwał na terytorium Finlandii, podlega denaturalizacji. Przepis ten nie ma jednak zastosowania do osób, które przynajmniej przez 7 lat zamieszkiwały na terenie Finlandii lub innego państwa nordyckiego[51]. Na zasadzie wzajemności odpowiednie uregulowania znalazły się także w przepisach duńskich[52], szwedzkich[53] i norweskich[54]. W ustawodawstwie holenderskim uczyniono podobny wyjątek na rzecz wszystkich państw Unii Europejskiej[55].

Członkostwo w organizacjach międzynarodowych wywarło wpływ również na akceptację wielokrotnego obywatelstwa. Państwa przewidujące denaturalizację w przypadku nabycia kolejnego obywatelstwa często wyłączają spod tej reguły obywatelstwa współczłonków danej organizacji. Taką zależność można zaobserwować chociażby w przypadku regulacji łotewskiej. Obywatelstwo Łotwy nie jest odbierane, jeżeli jednostka nabędzie obywatelstwo państwa-członka NATO, Unii Europejskiej lub Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu[56]. Podobne rozwiązanie przewidział ustawo-

[50] Art. 22 Staatsangehörigkeitsgesetz, Reich Law Gazette I p. 583 – Federal Law Gazette III 102-1, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=GER%20Nationality%20Act%20%28English%20consolidated%20version%201%20June%202012%29.pdf [dostęp: 25.11.2016].

[51] Do denaturalizacji nie dochodzi również w sytuacji, gdy jednostka złożyła wniosek o zatrzymanie obywatelstwa, wystąpiła o wydanie fińskiego paszportu lub odbyła służbę wojskową w fińskiej armii. § 34 Kansalaisuuslaki 16.5.2003/359, http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359 [dostęp: 25.11.2016].

[52] Art. 8 Bekendtgørelse af lov om dansk indfødsret, LBK nr 422 af 07/06/2004, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=DEN%20Law%20422%202004_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 25.11.2016].

[53] § 17 Svensk författningssamling 2001:82, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=SWE%202001_82_consolidated%20version%20as%20amended%20by%202014_794_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 25.11.2016].

[54] Kapittel 24 Lov om norsk statsborgerskap (statsborgerloven), LOV-1950-12-08-3, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-10-51 [dostęp: 25.11.2016].

[55] Art. 15 Rijkswet op het Nederlanderschap, http://wetten.overheid.nl/BWBR0003738/2016-03-31 [dostęp: 25.11.2016].

[56] Wyłączenie dotyczy również obywatelstwa Australii, Brazylii, Nowej Zelandii lub innych państw na podstawie umów dwustronnych. Sec. 9 Pilsonības Likus, ublicēts: „Latvijas Vēstnesis", 93 (224), 11.08.1994., http://likumi.lv/doc.php?id=57512%22%20\l%20%22p11.&pd=1 [dostęp: 25.11.2016].

dawca niemiecki w stosunku do obywatelstw państw Unii Europejskiej i Szwajcarii[57]. Natomiast w Hiszpanii uwzględniono czynniki historyczne i kulturowe, co przyczyniło się do wyłączenia spod generalnej zasady nabycia obywatelstwa państw Ameryki Południowej, Filipin, Gwinei Równikowej i Portugalii[58].

Regulacja niemiecka w roku 2000 została uzupełniona o szczególną instytucję prawną nazywaną warunkowym obywatelstwem[59]. Ma ono zastosowanie w przypadku dzieci urodzonych na terytorium Niemiec, których rodzice są obcokrajowcami. Przynajmniej jedno z rodziców obowiązane jest wykazać min. 8-letni okres zamieszkania na terytorium tego państwa. Przy spełnieniu tych przesłanek dziecko uprawnione jest do nabycia obywatelstwa w ramach procedury naturalizacji po ukończeniu 10. roku życia. Należy jednak pamiętać, iż w podobnych sytuacjach dziecko będzie zwykle posiadać obywatelstwa kilku państw. Wspomniana nowelizacja postanowiła uregulować tę kwestię, dążąc do unikania wielokrotnego obywatelstwa. Tym samym zobowiązała ono dziecko po ukończeniu 18. roku życia do podjęcia decyzji, które z posiadanych obywatelstw chce zachować, a których się zrzec. Warunkowość wcześniej przyznanego obywatelstwa niemieckiego będzie polegała więc na tym, iż w przypadku zachowana obcego obywatelstwa (lub braku złożenia odpowiedniego oświadczenia) niemieckie zostanie odebrane. Oświadczenie o chęci zachowanie „więzi" z państwem niemieckim łączy się z koniecznością przedłożenia dokumentów poświadczających utratę obywatelstw państw trzecich. Jedyną możliwością zachowania podwójnego obywatelstwa jest uzyskanie odpowiedniej zgody organów władzy państwowej. Zgodnie z ustawą może być ona wydana, jeżeli zarzecznie się pozostałych obywatelstw jest niemożliwe lub nieuzasadnione[60].

Omawiana regulacja od samego początku wywoływała liczne kontrowersje i była przedmiotem żywej debaty w niemieckiej polityce. Ostatecznie doprowadziła ona do przyjmowania kolejnych nowelizacji. Ostatnia z nich miała miejsce w 2014 r. Jej skutkiem było wyłączenie zastosowania warunkowej nowelizacji w stosunku do dzieci obcokrajowców urodzonych w Niemczech, jeżeli zamieszkiwały one na ich terytorium przez minimum 8 lat (przed ukończeniem 21. roku życia) lub jeżeli uczęszczały do niemieckich placówek oświatowych minimum przez 6 lat[61]. Kryteria te zastąpiły proponowane wcześniej sformułowanie „dzieci urodzone i wychowane w Niemczech", które

[57] Art. 25 Staatsangehörigkeitsgesetz...

[58] Art. 24 Real Decreto de 24 de julio de 1889 Código Civil, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Privado/cc.l1t1.html#l1t1 1 [dostęp: 25.11.2016].

[59] K. Hailbronner, A. Farahat, *Country Report on Citizenship Law: Germany*, EUDO Citizenship Observatory, Włochy 2015, s. 7, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34478/EUDO_CIT_2015_02-Germany.pdf?sequence=1 [dostęp: 25.11.2016].

[60] *Ibidem.*

[61] Art. 29 Staatsangehörigkeitsgesetz…

zdaniem wielu miało charakter nieostry i mogło prowadzić do nadużyć w tak delikatnej materii, jaką niewątpliwie jest pozbawianie obywatelstwa[62].

5. Podsumowanie

Denaturalizacja odzwierciedlona w dziesiątkach regulacji krajowych kształtuje się jako niezwykle zróżnicowana instytucja. Liczne odmienności wynikające z uwarunkowań politycznych, historycznych i kulturalnych uniemożliwiają wykształcenie się jednego lub kilku podstawowych modeli pozbawiania obywatelstwa. Z pewnością można jednak dostrzec elementy wspólne, wpisujące się we współczesne tendencje prawodawcze zasygnalizowane w niniejszym artykule.

Zdecydowanie najmniej odmienności zidentyfikowano w obrębie dobrowolnej denaturalizacji. Przeważająca większość państw dopuszcza możliwość zrzeczenia się obywatelstwa, różnicując jedynie kryteria, jakie winien spełnić wnioskodawca. Wszystkie podstawy przymusowego pozbawienia obywatelstwa można natomiast sklasyfikować w obrębie dwóch przesłanek generalnych – działania na szkodę państwa oraz utraty istotnej więzi pomiędzy jednostką a państwem. Do pierwszej z nich zaliczamy służbę wojskową w obcej armii lub innego typu służbę cywilną na rzecz państwa trzeciego, zdradę oraz inne przestępstwa przeciwko państwu. Natomiast wśród przyczyn wskazujących na zanik więzi pomiędzy obywatelem a państwem należy wskazać długotrwałe zamieszkiwanie poza terytorium państwa, nabycie obcego obywatelstwa oraz przyczyny związane z sytuacją rodzinną.

Analiza poszczególnych regulacji pozwala również dostrzec duży wpływ wielostronnych umów międzynarodowych oraz członkostwa w organizacjach na konstrukcję prawną denaturalizacji. Przykładem tego mogą być m.in. państwa nordyckie, które wprowadziły wyjątek od generalnej zasady pozbawiania obywatelstwa osób długotrwale przebywających poza terytorium państwa, jeżeli zamieszkiwały one jedno z państw będących stroną umowy.

Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat uprawnienia państw w kwestii odbierania obywatelstwa uległy znacznym ograniczeniom. Przyczyny tego należy niewątpliwie upatrywać w rozwoju idei prawa do obywatelstwa jako prawa człowieka. Pomimo braku mocy prawnie wiążącej z pewnością wywarło ono wpływ na wiele krajowych ustawodawstw. Jednak co ważniejsze, wykształcił się powszechny pogląd, zgodnie z którym denaturalizacja może prowadzić do nieproporcjonalnej ingerencji w sferę praw i wolności jednostek, a rolą ustawodawcy jest przeciwdziałanie takim sytuacjom.

[62] K. Hailbronner, A. Farahat, *op. cit.*, s. 15–16.

Bibliografia

Literatura

Banaszak B., *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych,* Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Bodnar A., *Obywatelstwo wielopoziomowe. Status jednostki w europejskiej przestrzeni konstytucyjnej,* Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008.

Complak K., *Ochrona praw człowieka w Ameryce Łacińskiej,* [w:] Banaszak B., Complak K., Wieruszewski R., Bisztyga A., Jabłoński M., Wójtowicz K. (red.), *System ochrony praw człowieka,* Zakamycze, Kraków 2003.

Czapliński W., *Problematyka obywatelstwa w aktualnych pracach Rady Europy*, „Studia Europejskie" 1998, nr 2, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/2-1998_Czaplinski.pdf [dostęp: 14.11.2016].

Groot G. de, Vink M., Honohan I., *Loss of Citizenship*, „Eudo Citizenship Policy Brief", 2010, No. 3, http://eudo-citizenship.eu/docs/policy_brief_loss.pdf [dostęp: 23.11.2016].

Hailbronner K., Farahat A., *Country Report on Citizenship Law: Germany*, Włochy 2015, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34478/EUDO_CIT_2015_02-Germany.pdf?sequence=1 [dostęp: 25.11.2016].

Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S., *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

Jagielski J., *Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim (kilka refleksji na kanwie nowej ustawy o obywatelstwie polskim)*, [w:] Supernat J. (red.), *Między tradycją a przyszłością w nauce prawa administracyjnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2009.

Połatyńska J., *Prawo do obywatelstwa jako prawo człowieka*, „Folia Iuridica. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego" 2010, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/3044/Polatynska_artykul_FI.pdf?sequence=1 [dostęp: 14.11.2016].

Pudzianowska D., *Obywatelstwo w procesie zmian*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.

Spiro P., *Report on Citizenship Law: United States of America*, „EUDO Citizenship Observatory", Włochy 2015, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/36498/EUDO_CIT_CR_2015_13_USA.pdf?sequence=1 [dostęp: 30.11.2016].

Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1998.

Trzciński K., *Obywatelstwo w Europie. Z dziejów idei i instytucji*, Scholar, Warszawa 2006.

Źródła

Act No. 91/92 (L. 5 febbraio 1992, n. 91, as amended by Act No. 94/2009), http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=IT_Legge%2091_1992Am2009.pdf [dostęp: 30.11.2016].

Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 22 listopada 1969 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html [dostęp: 14.11.2016].

Att dwar iċ-Ċittadinanza Maltija, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=MAL_Citizenship%20act_consolidated%20version%20Act%20XV%202013_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 30.11.2016].

Bekendtgørelse af lov om dansk indfødsret, LBK nr 422 af 07/06/2004, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=DEN%20Law%20422%202004_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 25.11.2016].

Code civil, https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=9B1F794517EEE99A5CE0A10BD1-CE0D0F.tpdjo13v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20120403 [dostęp: 30.11.2016].

Constitucion de 2008 República del Ecuador, http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html [dostęp: 30.11.2016].

Constitución Política de 1992 República de Paraguay, http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Paraguay/para1992.html [dostęp: 30.11.2016].

Europejska konwencja o obywatelstwie z dnia 6 listopada 1997 roku, http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/re/1997c.html#ODS [dostęp: 14.11.2016].

Kansalaisuuslaki 16.5.2003/359, http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030359 [dostęp: 25.11.2016].

Kapittel 24 Lov om norsk statsborgerskap (statsborgerloven), LOV-1950-12-08-3, https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-10-51 [dostęp: 25.11.2016].

Kodakondsuse seadus vastu võetud 19.01.1995, RT I 1995, 12, 122, https://www.riigiteataja.ee/akt/102072012004?leiaKehtiv [dostęp: 24.11.2016].

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

Ley 43 de 1993 (modificada por la Ley 962 de 2005), http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=COL_Ley%2043_1993_as%20amended%20by%20Ley%20962_2005_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 30.11.2016].

Ley de Nacionalidad, Ley No 26574, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=PERU_Ley%2026574.pdf [dostęp: 30.11.2016].

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

Pilsonības Likus, ublicēts: „Latvijas Vēstnesis", 93 (224), 11.08.1994, http://likumi.lv/doc.php?id=57512%22%20\l%20%22p11.&pd=1 [dostęp: 25.11.2016].

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html [dostęp: 14.11.2016].

Real Decreto de 24 de julio de 1889 Código Civil, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Privado/cc.l1t1.html#l1t1 1 [dostęp: 25.11.2016].

Rijkswet op het Nederlanderschap, http://wetten.overheid.nl/BWBR0003738/2016-03-31 [dostęp: 25.11.2016].

Staatsangehörigkeitsgesetz, Reich Law Gazette I p. 583 - Federal Law Gazette III 102-1, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=GER%20Nationality%20Act%20%28English%20consolidated%20version%201%20June%202012%29.pdf [dostęp: 25.11.2016].

Svensk författningssamling 2001:82, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=SWE%202001_82_consolidated%20version%20as%20amended%20by%202014_794_ORIGINAL%20LANGUAGE.pdf [dostęp: 25.11.2016].

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie *Janko Rottman przeciwko Freistaat Bayern*, C-135/08.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom občianstve Slovenskej republiky, Predpis č. 40/1993, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=SLK%20Act%20

40_1993_Original%20Language_CONSOLIDATED%20VERSION_as%20last%20amended%20by%20Act%20250_2010.pdf [dostęp: 24.11.2016].

Zakon o hrvatskom državljanstvu, 224-02/11-01/02, http://eudo-citizenship.eu/admin/?p=file&appl=currentCitizenshipLaws&f=CRO%20Law%20on%20croatian%20Citizenship_consolidated%20version%204%20Nov%202011%20%28original%20language%29.pdf [dostęp: 25.11.2016].

Internet

A law to strip dual-citizen terrorists of French nationality moves a step forward, „The Economist", http://www.economist.com/news/europe/21692951-conflict-still-rages-over-proposal-seems-single-out-french-arab-or-north-african [dostęp: 23.11.2016].

Chart of signatures and ratifications of Treaty 166, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166/signatures?p_auth=8JbyMuTX [dostęp: 14.11.2016].

Eudo Citizenship, *Global Database on Modes of Loss of Citizenship,* http://eudo-citizenship.eu/databases/modes-of-loss [dostęp: 23.11.2016].

Grounds for Concern. Belgium's Counterterror Responses to the Paris and Brussels Attacks, „Human Rights Watch", https://www.hrw.org/report/2016/11/03/grounds-concern/belgiums-counterterror-responses-paris-and-brussels-attacks [dostęp: 23.11.2016].

Status Of Ratification Interactive Dashboard. Convention on the Rights of the Child, http://indicators.ohchr.org/ [dostęp: 14.11.2016].